

NHH

OVERSETTELSE – «TEORI OG PRAKSIS»

INGRID SIMONNÆS & BEATE SANDVEI, NHH

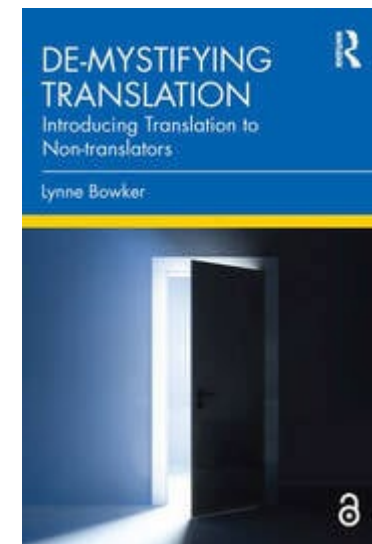

Oversettelse: Teori og praksis

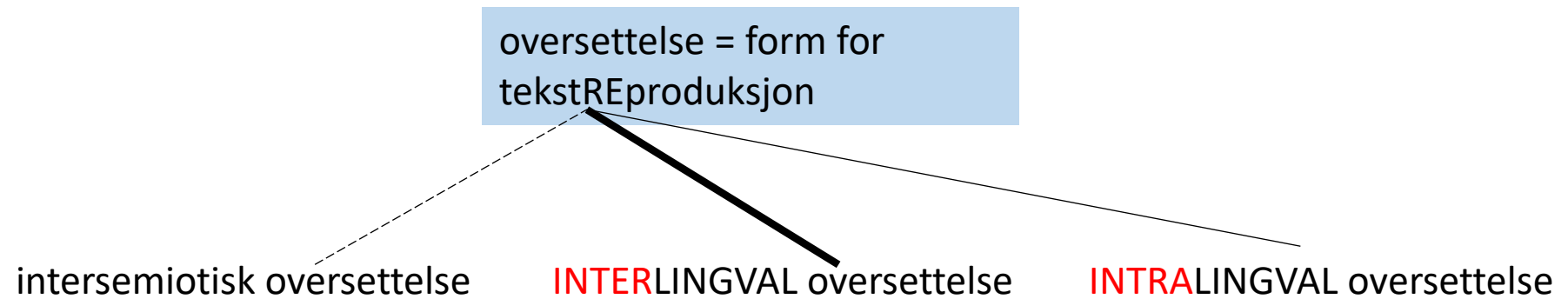

- Oversettelsesteorier (del 1)
  - Funksjonalistisk oversettelsesteori
    - Oversettelsesoppdraget/*Translation brief*: Utforming og formål
    - Oppsummering del 1
- Vurderingskriteriene anvendt ved hjemmeeksamen/Matrise (del 2)
  - Kulturbundne begreper
  - Oppsummering del 2

«*De-mystifying Translation: Introducing Translation to Non-translators* is the ideal text for [...] anyone interested in learning more about the field of translation and translation studies. The Open Access version of this book, available at <https://www.taylorfrancis.com>, has been made available under a Creative Commons (C BY-NC-SA) license.»

2023

Jakobson, Roman (1959). On Linguistic Aspects of Translation. I R. Brower (Red.), *On Translation*, (s. 232-239). Harvard University Press.

Om oversettelsesteorier

- Flere oversettelsesteorier

- Sentralt: hvilken overordnet strategi skal oversetteren bruke: mening for mening (såkalt fritt) vs. ord for ord (bokstavelig)

Jf Cicero (1. århundre fvt): «Non verbum e verbo sed sensum exprimere de sensu»

Jf. Schleiermacher (18. århundre): «Entweder der Uebersetzer läßt den Schriftsteller möglichst in Ruhe und bewegt den Leser ihm entgegen; oder er läßt den Leser möglichst in Ruhe und bewegt den Schriftsteller ihm entgegen.»

Et sentralt spørsmål i oversettelsesstudier har vært **hvilket overordnet prinsipp** som bør benyttes i oversettelse fra et språk til et annet. Skal man bruke en oversettelsesstrategi som innebærer å oversette **mening for mening** (fritt) eller **ord for ord** (bokstavelig)?
(SNL)

Samme budskap på forskjellige språk

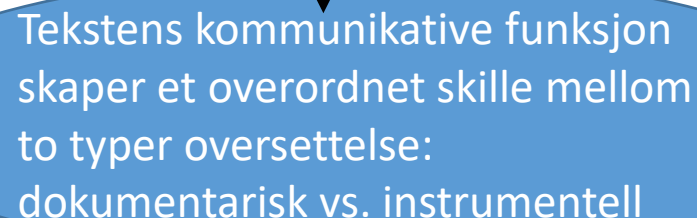

Reiß/Vermeers *skopos*-teori – 1984 –

Reiß, K. & H. Vermeer (1991). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Niemeyer.

Reiß, K. & H. Vermeer (2015). *Towards a General Theory of Translational Action. Skopos Theory Explained*. Routledge ■

- **Hvorfor** blir en kildetekst oversatt? (formålet)
- **Hvem** er mottaker(gruppen) for målteksten?
- **Hvilken** funksjon kommer målteksten til å ha?
  - > fokus på den **kommunikative effekten**
  - > fokus skiftes fra kildeorientering til **målorientering** med hensyn til kontekst, målgruppe, situasjon

Tekstens kommunikative funksjon
skaper et overordnet skille mellom
to typer oversettelse:
dokumentarisk vs. instrumentell

tekstens kommunikative funksjon
skaper et overordnet skille mellom
to typer oversettelse
dokumentarisk ≠ instrumentell
oversettelse

Dokumentarisk
oversettelse
Tekst som skal informere
målkulturen om forhold
knyttet til kildekulturen -
(slags metatekst); teksten
fremstår som en
oversettelse

Instrumentell oversettelse
Teksten oppfattes av
målkulturlesere som en
ikke-oversatt tekst;
fremstår ikke som en
oversettelse, men som en
selvstendig språkhandling

‘dokumentarisk’ vs. ‘instrumentell’ / ‘overt’ vs. ‘covert’

Overt og covert translation: House (1997): mer eller mindre sammenfallende med skillet *dokumentarisk og instrumentell oversettelse*

Cf. House, J. (1997a). *Translation Quality Assessment - A Model Revisited*. Gunter Narr.

House, J. (1997b). Interkulturelle Pragmatik und Übersetzen. I G. Wotjak & H. Schmidt (Red.). *Modelle der Translation. Festschrift für Albrecht Neubert* (s. 21-40). Vervuert.

Dokumentarisk oversettelse

Siktemålet: produsere på målspråket et slags *dokument* på vegne av avsender fra kildekultur A til mottaker(e) i kultur B under hensyntagen av kildekulturen (-> en tekst der hovedfunksjonen er «**metatekstuell**» (Nord 1997: 47)

Nord, Christiane (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. St. Jerome.

Nord, Christiane (2018). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Routledge. (2. utgave)

Eksempler på dokumentarisk oversettelse

- Stort sett de tekstene som gis til autorisasjonsprøven i oversettelse i Norge

Instrumentell oversettelse

- Siktemålet: produsere på målspråket et *instrument* på vegne av avsender fra kildekultur A til mottager(e) der kildeteksten fungerer som MODELL (Nord 1997: 47)
- Skal ha samme virkning/effekt på målkulturgruppen som kildeteksten har på kildekulturgruppen

Translation brief: Formål/funksjon ved autorisasjonsprøven

- Stammer spesielt fra den funksjonelle oversettelsesteorien
- Skal gi eksamenssituasjonen preg av **autentisitet**
- Skal være en **rettesnor** – en «veiviser» for gjennomføring av besvarelsen av oppgaven.
  - -> du/dere bør derfor ta nøye hensyn til TB ved utformingen av besvarelsen;
  - -> du/dere må danne seg et klart bilde av målgruppens profil, bakgrunn, forventninger til det leverte produktet, uavhengig av om oversettelsesstrategien er hovedsakelig dokumentarisk eller instrumentell

Eksempel på *translation brief* (TB) fra hjemmeeksamen høsten 2019, høsten 2022

HE: 2019:

Val av ei omsetjing heng alltid tett saman med vurderingar knytt til det konkrete oppdraget for omsetjinga (Translation brief). Difor følgjer her presentasjon av eit tenkt oppdrag for omsetjinga av utdraget som følgjer henta frå nettsida [http://www.norgeskirker.no/wiki/voss kyrkje](http://www.norgeskirker.no/wiki/voss_kyrkje).

Translation brief: Teksten skal omsetjast til fleire språk og inngå i brosjyrar om kyrkjebygg og heilagsstader i Hordaland, berekna på turistar.

HE: 2022:

Et oversettelsesvalg henger alltid sammen med vurderinger knyttet til det konkrete oversettelsesoppdraget (*translation brief*). Derfor følger her beskrivelsen av et tenkt oppdrag for oversettelsen av nedenstående tekst. Teksten er hentet fra nettsiden til WWF Verdens naturfond [<https://www.wwf.no/engasjer-deg/gjor-norgeshager-villere>].

Translation brief: Aksjonen Gjør Norges hager villere har skapt stort engasjement i Norge og norske hageeiere har registrert over 1,5 millioner m² hage som er blitt gjort mer insektvennlig. For å gjøre aksjonen enda mer allment kjent skal nettsiden oversettes for ikke-norskspråklige hageeiere i Norge.

Oppsummering: *Translation brief*: Formål/funksjon ved autorisasjonsprøven gjelder både for hjemmeksamen OG skoleeksamen

- Les kildeteksten omhyggelig
- Følg instruksene gitt i «translation brief» - tilpass oversettelsesproduktet til målgruppen
- **Men:** ikke la målteksten bli for «FRIKOBLET» fra kildeteksten (Husk: Autorisasjonsprøven innbyr normalt til dokumentarisk oversettelse)
- **Les målteksten omhyggelig før levering. Informasjon ivaretatt? Idiomatisk utforming av teksten ivaretatt?**

DEL 2

- Kulturbundne begreper
- Om vurderingen av oversettelsen: omtale av vurderingskriteriene som ligger til grunn for utarbeidelsen av vurderingsmatrisen
- Beate Sandvei

Kulturbundne begreper

Begrep betyr '(avgrenset) forestilling eller idé (om noe)'. Til å formidle avgrensede forestillinger til andre mennesker har vi *ord* og *fraser*. (Mange bruker *begrep* som et finere ord for *ord*. Det kan være uheldig.) Kilde: Språkrådet

- NB! Vi bruker helst begrepet '**begrep**', ikke 'ord' når vi omtaler (især) fagoversettelse:
  - Eksempler på begrep som består av flere ord: 'videregående skole' og 'obligasjon med fortrinnsrett'
- **Kulturbundne begreper** er begreper som ikke fins i alle kulturer, men som er knyttet til en spesifikk kultur.
  - Eksempler: Dugnad, dravle, lønningspils, utepils, russetid, rømmegrøt, etc.

Kulturbundne begreper – begrepsmessig og uttrykksmessig utfordring i Autorisasjonsprøven i oversettelse

- Eksempler fra tidligere eksamensoppgaver (hjemmeeksamen og skoleeksamen)

Eksempler på kulturbundne begreper i tidligere eksamensoppgaver (hjemmeeksamen):

- laug
- Riksantikvaren
- rorbu
- stedsnavn
- politiske partier
- viddas gull
- havets sølv

Eksempler på kulturbundne begreper i tidligere eksamensoppgaver (skoleeksamen):

- **Typiske elementer fra kildetekst som må tilpasses ny målgruppe** – dvs. begreper som må tilpasses til ny målgruppe for at TBs instruks skal oppfylles
  - medmor
  - hjemfall
  - Forliksrådet
  - forvaring
  - allemannsretten
  - lagmannsretten

Vurderingskriterier og kvalitetsbeskrivelser (med eksempler) - Vurderingsmatrisen

Mål og funksjon

MÅLET for oversetterens tekstproduksjon:

en **IDIOMATISK** tekst («naturalness»), som i tillegg formidler **BUDSKAPET** korrekt, med **tilpasninger i målteksten slik at målgruppen forstår budskapet.**

Oversikt over vurderingskriterier som utgjør vurderingsmatrisen (gjelder oversettelsen)

- 1. Tekstens funksjon og formål (oversettelsesoppdrag/*translation brief*)
- 2. Budskap og betydning
- 3. Tekstkonvensjoner og idiomatikk
- 4. Grammatikk og rettskriving
- 5. Vokabular

Vurderingskriterier

Standardbeskrivelser av kvalitet

	Bestått
<i>Tekstens funksjon og formål</i> <i>(oversettelsesoppdrag/ translation brief)</i> Vurderer i hvilken grad kandidaten tar hensyn til formål og målgruppe teksten skal brukes til i målspråket.	Oversettelsen tar tilstrekkelig hensyn til tekstens funksjon (informativ, appellativ, ekspressiv).
	Oversettelsen tar tilstrekkelig hensyn til tekstens formål og tiltenkt målgruppe som spesifisert i oversettelsesoppdraget, herunder kulturelle referanser.
<i>Budskap og betydning</i> Vurderer i hvilken grad oversettelsen gjengir budskapet i kildeteksten på en korrekt eller tilnærmet korrekt måte.	Oversettelsen tyder på at kandidaten har forstått kildeteksten.
	Ingen eller svært få betydningsendringer som følge av utelatelser og/eller tilføyelser som ikke er motivert av oversettelsesoppdraget.

https://www.nhh.no/global-assets/departments/professional-and-intercultural-communication/autorisasjonsprove-i-oversettelse/hjemmeeksamen/vurderingsmatrise_he_19.09.2022_til-publisering.pdf

1. Tekstens funksjon og formål (oversettelsesoppdrag / translation brief)

- Vurderer i hvilken grad kandidaten tar hensyn til **formål** og **målgruppe** teksten skal brukes til i målspråket, f. eks. **kulturelle referanser**.
  - Oversettelsen tar tilstrekkelig hensyn til tekstens funksjon (informativ, appellativ, ekspressiv).
  - Oversettelsen tar tilstrekkelig hensyn til tekstens formål og tiltenkt målgruppe som spesifisert i oversettelsesoppdraget, herunder kulturelle referanser

2. Budskap og betydning

- Vurderer i hvilken grad oversettelsen **gjengir budskapet** i kildeteksten på en korrekt eller tilnærmet korrekt måte.
  - Tyder oversettelsen på at kandidaten har forstått kildeteksten?
  - Er det betydningsendringer i oversettelsen som skyldes **utelatelser** eller **tilføyelser** som ikke er motivert av oversettelsesoppdraget?
  - **NB!** Markering av utelatelser i kildeteksten, som regel i hakeparentes ([...]), skal gjengis i målteksten!

3. Tekstkonvensjoner og idiomatikk

- Vurderer hvorvidt oversettelsen svarer til **målspråkets generelle tekstkonvensjoner** (dvs. måte å strukturere eller utforme en tekst på, f. eks. en lovtekst).
  - Budskapet skal formidles i tråd med gjeldende språkbruksregler og tekstkonvensjoner i målspråket!
  - Fotnoter bør unngås i oversettelsen!
- **Idiomatikk:** **Kan oversettelsen leses som om den var skrevet på målspråket?** Er det korrekt eller stort sett korrekt bruk av kollokasjoner?
  - Tips! **Vær begrepsorientert**, ikke oversett faste uttrykk ord for ord! Eks: *røde hunder, tilslørte bondepiker, å gjøre noen en bjørnetjeneste*

4. Grammatikk og rettskriving

- Vurderer i hvilken grad oversettelsen følger målspråkets regler angående grammatikk og rettskriving.
- NB! Det forventes at kandidater til autorisasjonsprøven i oversettelse behersker målspråkets grammatikk og rettskrivingsregler!
- NB! Les nøye korrektur, slik at du unngår unødvendige språkfeil (grammatikkfeil, rettskrivingsfeil, tegnsettingsfeil, gjentatte slurvefeil)!

5. Vokabular

- Vurderer i hvilken grad kandidaten oversetter vokabular korrekt.
- **Feiloversettelse av sentralt vokabular** i en tekst kan føre til at målteksten IKKE gjengir kildetekstens **budskap**.
  - eks. varetekt / forvaring, feil modalverb i en lovtekst
- **NB!** Det er ikke mulig å oppgi alternative oversettelsesforslag! Du må velge én løsning!!
  - eks. kontrakt/avtale, «le patron»: arbeidsgiver/skytshelgen

Oppsummering: Kandidatens første etappe i oversettelsesarbeidet

- «Translation brief» i oppgaveteksten: Er oppgitt i boks øverst på oppgavearket med følgende opplysninger:
  - Hvem som har skrevet kildeteksten
  - Hvor har den vært publisert (hvem er kildetekstens **primære målgruppe**)
  - Hvem som bestiller oversettelsen
  - Hva skal den brukes til, altså tekstens funksjon og formål
  - Mediet (kan legge føringer på stilistiske valg, sjanger, bruk av/henvisning til bilder, kart o.l.)
- **Ny målgruppe**

Oppsummering (kont.)

- **Uttrykssiden:** Vurder **flyt** – vær orientert mot **idiomatikk**: Hvor sannsynlig «høres» oversettelsen ut? Høres den naturlig ut? Kunne den se ut som en tekst skrevet direkte på målspråket?
- **Innholdssiden:** Vurder hvor rimelig budskapet og budskapets deler er. Er det en rød tråd gjennom teksten, dvs. har den en indre «logikk»?
- Vær **begrepsorientert**, ikke leksikalsk orientert (*arme riddere, tilslørte bondepiker, røde hunder, grønn stær, grå stær, berg- og dalbane....?*)
- **Ikke bruk fotnoter!**
- Uansett funksjonalistisk teori: Hold dere nær opp til kildeteksten hva angår innhold og informasjon som legges inn. Eksplisitering, ja, men la den være konsis, begrenset.